

комп'ютерної техніки і встановленого на ній програмного забезпечення (операційної системи, прикладних програм).

Вважається також за доцільне запропонувати за можливістю залучати постійний контингент фахівців. Найкращим варіантом вважається залучення одного або декількох спеціалістів на всіх етапах розслідування однієї справи. Багаторазові взаємодії слідчого і фахівця реалізуються як у процесуальній, так і в непроцесуальній формах, а фахівець може виступати як спеціаліст і експерт. Така форма взаємодії, тобто постійний контакт слідчого з одним фахівцем, є найбільш ефективною. Це обумовлюється тим, що, по-перше, слідчий не має необхідності щораз шукати відповідного фахівця для своєчасного одержання відповідної довідкової інформації; по-друге, фахівець, починаючи з перших консультацій слідчого і закінчуючи складанням висновку КТЕ знайомий з усіма обставинами справи стосовно речових доказів комп'ютерно-технічних засобів, що дозволяє одержати максимальний обсяг доказової та орієнтуючої інформації [7, с.177–183].

Під час підготовки до огляду потрібно вирішити питання про його матеріально-технічне забезпечення. Слідчий і фахівець можуть застосовувати як традиційні техніко-криміналістичні засоби виявлення, попереднього дослідження, вилучення і фіксації слідів, так і спеціальну техніку, спеціальне програмне забезпечення для доступу, зчитування і збереження комп'ютерної інформації. При застосуванні техніко-криміналістичні засобів слід додержуватись загальних правил поведіння з обчислювальною технікою і носіями інформації, зокрема потрібно уникати влучення дрібних часток і магнітних порожків на робочі частини комп'ютерів при виявленні відбитків пальців рук, а застосування магнітних шукачів, ультрафіолетового освітлювача, інфрачервоного перетворювача тощо, повинне бути погоджене зі спеціалістом, щоб уникнути руйнування носіїв інформації і мікросхем пам'яті ЕОМ [8, с.81].

Список літератури: 1. Вехов В.Б. Компьютерные преступления: способы осуществления и раскрытия. М., 1996. 2. Касацкий А.В. Тактика собирания и использование компьютерной информации при расследовании преступлений: Дис... канд. юрид. наук. М., 1997. 3. Крылов В.В. Информационные компьютерные преступления. М., 1997. 4. Селиванов Н.А., Дворкин И. Пособие для следователей. М., 1998. 5. Мазепа В. Осиний рой: Всукраинский еженедельник «Мой компьютер». 2001. №46. 6. Яковлев А.Н. Использование специальных познаний при расследовании «компьютерных» преступлений. Конфидент. 2000. № 6. 7. Коршечко В.А. Взаємодія слідчого з фахівцем під час огляду комп'ютерних засобів та призначенні КТЕ // Актуальні проблеми криміналістики: Матеріали НПК студентів, курсантів і слухачів. Донецьк, 2001. 8. Коршечко В.А. Особливості підготовки матеріалів для проведення комп'ютерно-технічної експертизи// Вісник Наш. ун-ту внутр. справ (спецвишук) 2001.

Надійшло до редколегії 12.02.02

Т.І. Возня

ДО ПРОБЛЕМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА У СІМ'І

Проблема насильства в сім'ї та його попередження є надзвичайно актуальною проблемою для сучасного українського суспільства, оскільки саме родинні стосунки впливають на розвиток чи занепад нації.

Юристи пропонують під насильством в сім'ї розуміти побиття, знущання, приниження, насильство, безпідставне покарання, ігнорування, економічний тиск, примус до шлюбу, сексуальні домагання, примус до проституції, фемінізація бідності, сексопродаж, гвалтування, брудні лайки, образи, моральний та психологічний тиск, безпідставні звинувачення, формування почуття провини, насильне обмеження, в тому числі і інформаційне, ізоляція, насильство на національному і релігійному ґрунті тощо [1, с.14].

Сімейне неблагополуччя виступає однією з причин формування антигромадського спрямування і деградації особистості, і в першу чергу неповнолітніх. Саме в таких родинах досить високий стан конфліктності, що часто призводить до вчинення злочинів проти життя, здоров'я, статевої недоторканності особи, психологічного її травмування. Також насильство в сім'ї стає однією з першопричин бездоглядності, бродяжництва, проституції, міграції, що в свою чергу сприяє виникненню торгівлі людьми.

Відповідно до статистичних даних Департаменту виконання покарань, протягом дев'яти місяців 2001 р. в Україні було затримано: за жебрацтво – 6373; за бродяжництво – 19186; за злочини – 18074; за адмінправопорушення – 19530 особи віком від 14 до 18 років. Але ці дані стосуються лише затриманих неповнолітніх.

Як бачимо, домашнє насильство веде до послаблення сімейного виховання, формування жорстокості та аморальності підростаючого покоління.

Як правило, насильство стосується перш за все найбільш уразливих членів сім'ї – дітей, жінок, людей похилого віку. Це досить складне явище і простого пояснення причин, що його викликає, не існує. Міжнародні дослідження цієї проблеми вказують на те, що насильство в сім'ї можна пояснити другорядною роллю, яку жінки та діти традиційно відіграють в суспільному житті. Тобто домінує думка, що причиною домашнього насильства є патріархальна культура. Наприклад, в Декларації про викорінювання насильства щодо жінок, Організація Об'єднаних націй визначає домашнє насильство як «прояв історично нерівноправного розподілу влади в стосунках між чоловіком і жінкою» [2, с.21].

В Україні з різних причин насильство в сім'ї латентизується, зводиться до мінімуму за своєю значущістю. До нього виявляється терпимість і воно нерідко розглядається, а іноді і тлумачиться як притаманне культурі і традиціям нашої держави. Через закритий характер сім'ї і явну недооцінку державою та суспільством того факту, що безпека сім'ї є основою безпеки суспільства взагалі, в Україні відсутня офіційна статистика щодо насильства в сім'ї, і це не дає можливості об'єктивно оцінити розмах цього явища [1, с.12].

Цікаво і те, що в Україні багато хто вважає головною причиною домашнього насильства необмежене вживання алкоголю. Так, алкоголізм або пияцтво можуть збільшити частоту та жорстокість знущання, тобто загострити насильство, однак сам по собі не є основною його причиною. Наприклад, деякі чоловіки ніколи не напиваються, але жорстоко б'ють своїх домашніх, тоді як інші, навіть хронічні алкоголіки, собі цього не дозволяють.

У звіті UNDP зазначається, що правопорушники втрачають контроль у результаті внутрішнього психічного та психологічного розладу, а «причина», яка

провокує насильницьку поведінку, не має великого значення. Дослідження та вивчення конкретних прикладів показують, що чоловік, який побив свою дружину перший раз, скоріше за все з часом буде бити її систематично; з часом частота і жорстокість домашнього насильства зазвичай збільшуються [3, с.22].

До менш поширених, а також досить важливих причин насильства в сім'ї належать:

- житлова проблема (нестача житла не дозволяє багатьом жінкам шукати собі інше помешкання і, таким чином, наражає їх на постійне насильство);

- погіршення економічних умов (розповсюдження дискримінації стосовно жінок на ринку праці);

- безробіття (досить часто роботодавець не хоче приймати жінку на роботу через застарілі статеві стереотипи або побоювання, що вона завагітніє чи візьме відпустку по догляду за дитиною) та інші.

Насильство може мати форми фізичного, психічного та сексуального впливу.

Фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому побойв, тілесних пошкоджень, а також умисне позбавлення свободи, житла, харчування, одягу та інших нормальних умов життя, що може призвести до смерті постраждалого, викликати порушення фізичного і психічного здоров'я, нанести шкоду його честі і гідності [4].

До психічного насильства в сім'ї відносять павмисне приниження одним членом сім'ї честі і гідності іншого члена сім'ї або примушування його шляхом погроз, образ, шантажу до вчинення дій, які є небезпечними для його життя, завдають шкоди його здоров'ю чи ведуть до порушення психічного розвитку неповнолітнього члена сім'ї [5, с.3].

Досить часто зустрічається і така форма незаконного діяння, як сексуальне насильство, тобто протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також вчинення дій сексуального характеру стосовно неповнолітнього.

До основних видів домашнього насильства можна віднести: побутове насильство, жорстоке поводження в сім'ї, фізичне насильство щодо дитини, зневажання обов'язками щодо дитини, зневажання дитиною або жорстоке поводження з нею в емоційній сфері, сексуальний напад, сексуальне насильство, інцест. Виходячи з цього, домашнє насильство визначається як рецидив випадків поганого поводження або зневажання одного члена сім'ї щодо іншого, що завдає фізичної та емоційної шкоди [6, с.13].

Крім всього вище зазначеного, домашнє насильство може спричинити незаконне вивезення жінок з метою їх подальшого залучення до сфери комерційних сексуальних послуг, а також може складати ризик для жінок, які стали жертвами незаконного вивозу. Багато хто з опитаних відзначив домашнє насильство як причину, чому так багато молодих українських жінок готові виїхати з країни в пошуках роботи. Також були випадки, коли жінки, які стали жертвами незаконного вивозу, поверталися додому і з'ясували, що об'єднання зі своєю сім'єю практично не можливе. Деякі намагалися повернутися до своїх

чоловіків, не розповідаючи їм про те, що з ними сталося. Напруженість таких взаємовідносин часто супроводжується фізичним насильством [7, с.25].

Однак найгірше те, що діти також можуть бути втягнуті до домашнього насильства різними шляхами: в одних випадках, коли намагаються захистити своїх матерів від знущання; в інших випадках чоловіки самі використовують дітей як засіб контролю за поведінкою жінок*.

Як бачимо, домашнє насильство – це широко розповсюджена проблема в Україні, проте вона тільки нещодавно стала темою для дослідження, і однією з основних причин цього є небажання жінок повідомляти про жорстоке до них ставлення. Одні з них соромляться насильства і не сповідають про це правоохоронні органи, інші бояться помсти з боку кривдника і т.п.. Тобто, досить часто жінки – жертви насильства відчують на собі тиск багатьох обставин, які перешкоджають їм адекватно реагувати на цю проблему.

Велике значення має ще й те, що представники кримінального судочинства не вважають домашнє насильство серйозним злочином. І хоча закон визначає право жінок жити без насильства, але це право не захищається належним чином ні на одній із стадій кримінального процесу. Часто потерпілим від домашнього насильства юристи, працівники правоохоронних органів, представники неурядових організацій, психологи радять помиритися з кривдником. Жінкам, які отримали травми, що визначаються законом, як «легкі тілесні ушкодження», або тим, які зазнають систематичного знущання без фізичних ушкоджень, держава не надає допомоги під час розгляду їх справ у суді [2, с.7].

Що стосується працівників правоохоронних органів, то, як неодноразово показувало опитування, вони досить часто не реагують на звернення жінок за допомогою, а якщо і реагують, то найбільш поширеним заходом є так звана «профілактична робота». Профілактичні заходи можуть мати різні форми. У тому випадку, коли міліція викликають на місце події, її представники можуть говорити з порушником у нього вдома. Лише в 8 – 10% викликів з приводу домашнього насильства міліція проводить арешт за вчинені дії, але в 20% випадків представники правоохоронних органів залишають правопорушника вдома і намагаються переконати його змінити свою поведінку. У цьому випадку профілактична робота полягає у поясненні правопорушникові, що він порушує закон, і мусить змінити своє ставлення до цього питання, або міліція погрожує чоловікові покаранням у випадках, якщо він не припинить кривдити свою дружину [2, с.34].

З цього можна зробити висновок – враховуючи постійно високі рівні домашнього насильства, запобіжні заходи, до яких вдаються правоохоронні органи, виявляються значною мірою безрезультатними. Деякі представники міліції

* Наприклад, відомий випадок, що трапився у сім'ї жінки, яка проживала з трьома дітьми в сільській місцевості. Чоловік цієї жінки постійно бив її на очах у дітей. Дана справа потрапила до суду, коли старший син серйозно поранив батька, намагаючись захистити свою матір. Хлопця заарештували, звинуватили і засудили до покарання у вигляді позбавлення волі з відбуттям покарання у виховно-трудовій колонії для неповнолітніх. Пізніше його звільнили в порядку амністії. В іншому випадку 13-річний хлопчик вбив свого батька – ніяк, намагаючись захистити матір від палачу [1, с.20].

пояснили, що внутрішня система оцінки, яку використовує Міністерство внутрішніх справ для визначення ефективності роботи міліції та рівня злочинності, відохочує працівників правоохоронних органів серйозно ставитися до сигналів про домашнє насильство. Наприклад, представники міліції в Дніпропетровську і Львові описали систему, за якою ефективність роботи окремого районного відділку міліції оцінюється згідно з кількістю викликів, на які вони реагують. Більша кількість викликів розцінюється як більш високий рівень злочинності в районі і означає, що міліція погано виконує свою роботу з підтримання громадського порядку. А оскільки реагування на виклики негативно позначається на показниках роботи, ймовірно за все, міліція буде менш активно на них реагувати [2, с.35].

Іншою, досить важливою причиною недостатнього реагування правоохоронних органів на домашнє насильство можна назвати погіршення економічної ситуації в країні. Часто відділи міліції мають значно менше грошей на проведення оперативної роботи, чим це необхідно, і виклики з приводу домашнього насильства не є для них пріоритетними.*

З цього і виходить, що оскільки міліція недостатньо ефективно реагує на виклики, жінки в Україні рідко звертаються до неї по допомогу. Замість цього жінки часто всміють шукати допомогу та підтримку у сусідів та родичів і вирішувати проблему домашнього насильства неофіційними шляхами.

Що ж стосується правової системи, то в Україні на сьогоднішній день відсутнє відповіднє законодавство, за яким переслідувалося б насильство в сім'ї. Проте в 1999 р. до Верховної Ради було подано проєкт закону про домашнє насильство — «Закон України про запобігання домашньому насильству». У травні 2000 р. цей закон пройшов друге читання, і передбачається, що він пройде ще два читання, перш ніж буде прийнятий.

Даний проєкт закону визначає правові і організаційні основи попередження насильства в сім'ї, виявлення і припинення його проявів, відновлення прав і законних інтересів членів сім'ї, які постраждали від насильства, встановлення наслідків вчиненого насильства в сім'ї, здійснення контролю і нагляду за законною діяльністю органів і служб по попередженню насильства в сім'ї і спеціальних установ для жертв сімейного насильства [1, с.13].

Відповідно до цього закону насильство в сім'ї визначається як будь-які умисні дії одного члена сім'ї по відношенню до іншого її члена, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як громадянина і наносить шкоду його фізичному, психічному чи моральному здоров'ю, а також розвитку дитини.

Центральне місце в законопроєкті посідає ідея єдності проведення в країні загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів протидії сімейному насильству, що мають за мету усунення причин і умов, які призводять до сімейного насильства, обмеження поширеності насильства в сім'ї, його припинення, надання соціальної підтримки жертвам сімейного насильства і забезпе-

* Наприклад, в деяких районах представники правоохоронних органів повідомили, що вони не отримують зарплату протягом трьох – шести місяців. Багато дівчаток не мають достатньо грошей, щоб купити паливе для своїх автомобілів.

чення їх безпеки, зменшення негативного впливу насильства, яке має місце, на нормальний розвиток дитини, притягання винних у вчиненні сімейного насильства до відповідальності, їх соціально-психологічну і медичну корекцію і підготовку до повернення в сім'ю, контроль за поведінкою осіб, які реально можуть вчинити у сім'ї насильство, і осіб, котрі визнані винними у сімейному насильстві [6].

І хоча цей проект Закону «Про попередження насильства у сім'ї» є важливим, оскільки дає визначення домашньому насильству та розглядає запобігання йому як державний пріоритет, але в своїй теперішній редакції він має багато недоліків. Закон не розглядає конкретних статей Кримінального кодексу, Кримінально-процесуального кодексу та практики обвинувачення, що створюють перешкоди для жінок, які звертаються до судової влади для відшкодування заподіяної в результаті домашнього насильства шкоди [2, с.44].

Ряд положень законопроекту потребують коригування та узгодження з чинним законодавством. Не зовсім вдало сформульовано ряд термінів. Також деякі положення мають декларативний зміст, що білять притаманне не закоподанчому актові, а концепції або науковій статті.

Таким чином, можна зробити висновок, що високий ступінь зв'язку між сімейним неблагополуччям, сімейним насильством і взагалі злочинністю свідчать про те, що запобігання насильству в сім'ї є проблемою, яка вимагає уваги з боку держави, правоохоронних органів та соціальних служб.

Список літератури: 1. Проблеми насильства в сім'ї: правові та соціальні аспекти. Х., 1999. 2. Домашнє насильство в Україні. Звіт усур'яжової організації «Правозахисники Мічигану». К., 2000. 3. Аналіз проблем статі в українському суспільстві //Програма з розвитку ООН // Звіт UNDP з проблем статі в Україні. 2000. 4. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї». Проект. 2000. 5. Федеральный Закон «О предотвращении насилия в семье в отношении женщины 28 – 30 октября 1998 г. 6. Гошпа В.В. Основні положення концепції Закону України про попередження насильства в сім'ї // Проблеми насильства в сім'ї. Х., 1999. 7. Звіт Правозахисною Мічигану «Торгівля жінками: Молдова та Україна». 2000, грудень. 8. Кримінальний кодекс. Х., 2003.

Надійшло до редакції 27.11.01

І.В. Лещуков

ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ В СИСТЕМІ ІНТЕРПОЛУ

Співробітництво органів міліції й поліції різних країн, налагоджене в рамках Інтерполу, дозволяє в найширших масштабах, аж до охоплення ним усіх країн світу, організувати і здійснювати розшук різних категорій осіб, починаючи оперативно-розшукові дії по встановленню місця перебування підозрюваних або обвинувачуваних, «відстеженню» маршрутів пересування членів міжнародних організованих кримінальних співтовариств, що стали в силу цього об'єктом уваги правоохоронних органів різних держав.

Правомірність такої діяльності Інтерполу прямо вищиває зі ст.2 його Статуту 1956 р., яка передбачає «сприяти попередженню і боротьбі із загальнокримінальною злочинністю», підкоривши цій меті свою структурну організа-